

Ο Αγροτικός Χώρος ως Πολιτιστική Κληρονομιά

γιορτές και
δρώμενα

αγροδιατροφικές
παραδόσεις

τοπία σμιλεμένα
από τον άνθρωπο
και τον χρόνο

μακραίωνες
παραγωγικές
ταυτότητες

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Τι είναι πολιτιστική κληρονομιά και πώς την αντιλαμβανόμαστε;

Πρόκειται για ένα σύνολο υλικών και άυλων πολιτιστικών εκφάνσεων του παρελθόντος, οι οποίες διασώζονται στο παρόν και διαφυλάσσονται για τις μελλοντικές γενιές, καθώς θεωρείται ότι ανήκουν σε όλους. Η πολιτιστική κληρονομιά σχετίζεται αφενός με τον τρόπο που οι κοινότητες επιθυμούν να αναγνωρίζονται από τους άλλους και αφετέρου με τη συλλογική μνήμη, διαμορφώνοντας ένα αίσθημα του συνανήκειν στην κοινότητα. Κληρονομιά δεν αποτελεί μόνο ένα πολύτιμο δημιούργημα /αντικείμενο, ένα σπουδαίο μνημείο ή μια σημαντική αρχαιολογική τοποθεσία. Είναι και τα πιο «μικρά», τα πιο «ταπεινά» ή λιγότερο γνωστά τεκμήρια του παρελθόντος, τα οποία συνδέουν με κοινούς δεσμούς τα μέλη μιας κοινότητας.

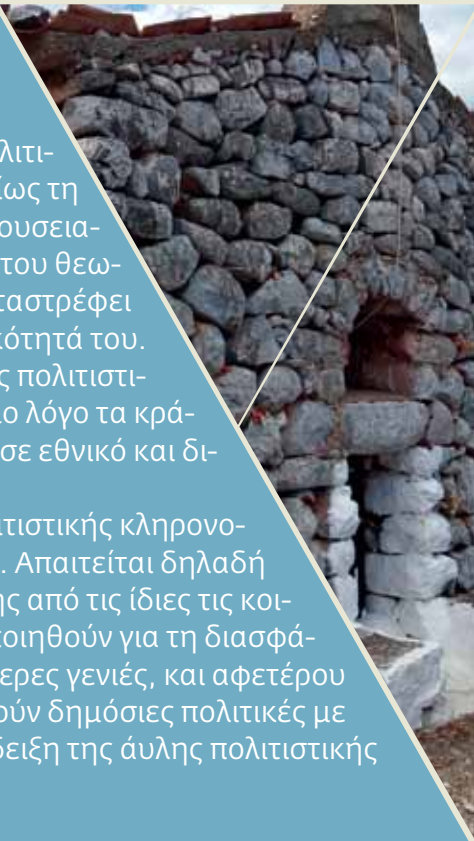
Η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς προϋποθέτει εκείνη της επιλογής, συνειδητής ή μη. Είναι οι ίδιες οι κοινωνίες που επιλέγουν τι συνιστά την πολιτιστική τους κληρονομιά, τι αξίζει να διασωθεί και να αναδειχθεί και τι όχι. Τα κριτήρια μπορεί να μεταβάλλονται ανάλογα με τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες κάθε εποχής, τις πολιτισμικές και κοινωνικές αλλαγές και την αντανάκλασή τους στους θεσμούς, κρατικούς και μη, που διαχειρίζονται τη μνήμη και την κληρονομιά. Πολύ περισσότερο στην εποχή μας, με τις ραγδαίες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που συμβαίνουν παγκοσμίως, έχει ιδιαίτερη σημασία να σταθεί κανείς στα κριτήρια που καθορίζουν τις επιλογές κάθε κοινωνίας ως προς την αναγνώριση των στοιχείων εκείνων που συνιστούν την πολιτιστική κληρονομιά της. Δεν νοείται πολιτιστική κληρονομιά που να μην υπόκειται σε επιλεκτικές προσαρμογές και να μην εντάσσεται σε συνειδητές αποφάσεις που λαμβάνονται σήμερα, για να επηρεάσουν το μέλλον.

Σε κάθε περίπτωση η προστασία, διαφύλαξη και ανάδειξη των πολιτιστικών αγαθών συμβάλλουν στη συνειδητοποίηση της ταυτότητας κάθε λαού, στην ευαισθητοποίησή του για την πολιτιστική φυσιογνωμία του τόπου του και κατ' επέκταση στη αντίστασή του απέναντι στη γενική τάση για ομοιογενοποίηση και τυποποίηση των πολιτιστικών αγαθών.

Προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς

Η **προστασία** ενός υλικού πολιτιστικού αγαθού περιλαμβάνει κυρίως τη συντήρηση, αποκατάσταση και μουσειακή ανάδειξή του. Κάθε μεταβολή του θεωρείται βλαπτική, μειώνει ή και καταστρέφει την ακεραιότητα και την αυθεντικότητά του. Την ευθύνη για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν κατά κύριο λόγο τα κράτη με θεσμοθετημένους κανόνες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η **διαφύλαξη** της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς απαιτεί ολιστική προσέγγιση. Απαιτείται δηλαδή αφενός να αναγνωριστεί η αξία της από τις ίδιες τις κοινότητες, προκειμένου να ενεργοποιηθούν για τη διασφάλιση της μετάδοσής της στις νεότερες γενιές, και αφετέρου να σχεδιαστούν και να εφαρμοστούν δημόσιες πολιτικές με σκοπό τη διαφύλαξη και την ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Τι είναι άυλη πολιτιστική κληρονομιά;

Ο τρόπος που ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τον κόσμο, τη σχέση του με τη φύση, το σύμπαν, τους ανθρώπους, αποτυπώνεται στα υλικά αντικείμενα. Αποτυπώνεται όμως και στις άυλες εκφάνσεις πολιτισμού, καθώς αυτές συμπυκνώνουν αξίες, ιδέες, επιλογές και συναισθήματα που διέπουν όλες τις όψεις της κοινωνικής ζωής. Προφορικές παραδόσεις, μουσική, χοροί, έθιμα, λαϊκά δρώμενα, παραδοσιακές πρακτικές και γνώσεις, διατροφικές συνήθειες, έτσι όπως διαμορφώθηκαν στις παραδοσιακές, κυρίως αγροτικές, κοινωνίες του παρελθόντος, αποτελούν στοιχεία της συλλογικής εμπειρίας και μνήμης κάθε κοινωνίας και σημεία αναφοράς της ιδιαίτερής της ταυτότητας. Με ζωντανό και δυναμικό χαρακτήρα η άυλη κληρονομιά μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αναπροσαρμόζεται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες σε συνάρτηση με τις ανάγκες τους, το περιβάλλον τους και την αλληλεπίδρασή τους με τον χώρο και τον χρόνο.

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά είναι η ζωντανή παράδοση. Οι φορείς των στοιχείων της είναι οι άνθρωποι. Η άυλη κληρονομιά δεν υφίσταται χωρίς τους φορείς της.

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αναγνωρίζεται ως τέτοια όταν συγκροτεί κοινότητες, όταν οι άνθρωποι θεωρούν ότι είναι έκφραση της ταυτότητάς τους, ότι τους παρέχει την αίσθηση πως ανήκουν σε μια κοινότητα.

Με βάση τη Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003) τα βασικά πεδία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι:

α) οι **προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις** (παραμύθια, μύθοι και διηγήσεις, τραγούδια), συμπεριλαμβανομένης της γλώσσας, όχι όμως ως στοιχείου, αλλά ως φορέα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

β) οι **επιτελεστικές τέχνες** (χορός, μουσική, λαϊκό θέατρο)

γ) οι **κοινωνικές πρακτικές**, οι **τελετουργίες** και οι **εορταστικές εκδηλώσεις** (λαϊκά δρώμενα, έθιμα ευετηρίας, έθιμα στον κύκλο του χρόνου, σημαντικοί σταθμοί στη ζωή του ανθρώπου)

δ) οι **γνώσεις** και οι **πρακτικές** που αφορούν τη φύση και το σύμπαν (παραδοσιακές καλλιέργειες, εθνοβοτανικές γνώσεις, λαϊκές αντιλήψεις για τη μετεωρολογία κ.ά.)

ε) η **τεχνογνωσία** που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία και τις παραδοσιακές τέχνες (υφαντική, αγγειοπλαστική, ξυλοναυπηγική κ.ά.).

Ποια είναι η σημασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σήμερα;

Η πολιτιστική κληρονομιά και ιδιαίτερα η άυλη πολιτιστική κληρονομιά έχουν απασχολήσει τα τελευταία χρόνια εκτενώς όχι μόνο την UNESCO και άλλους διεθνείς οργανισμούς (Συμβούλιο της Ευρώπης, ICOM, ICOMOS κ.ά.), αλλά και πολλούς διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους (τη λαογραφία, την κοινωνική ανθρωπολογία, την αρχιτεκτονική, τη γεωγραφία, την ψυχολογία, την ιατρική, τη βιολογία, κλπ.).

Μερικές από τις εκφράσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας περιλαμβάνουν αριστουργήματα τέχνης και πολιτισμού, σμιλεμένα από πολλές γενιές ανθρώπων, συμπυκνώνοντας έτσι μια βαθιά ριζωμένη στον χρόνο πείρα και γνώση για τη ζωή, τη φύση και το σύμπαν (π.χ. παραδοσιακές τεχνογνωσίες, λαϊκές γνώσεις και πρακτικές, προφορικές παραδόσεις κλπ.). Τα τελευταία χρόνια αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο η ανάγκη ένταξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στα σύγχρονα σχέδια ανάπτυξης και στρατηγικού σχεδιασμού πολιτιστικών πολιτικών.

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά έχει ιδιαίτερη αξία για τις σημερινές κοινωνίες γιατί:

- ▶ Είναι σημαντικός παράγοντας διατήρησης της πολιτισμικής ποικιλομορφίας σε έναν παγκοσμιοποιημένο πλανήτη. Ειδικότερα η πολιτιστική κληρονομιά του αγροτικού χώρου περιλαμβάνει τη διαχείριση ζωτικών φυσικών πόρων, των οποίων η αξία είναι ανεκτίμητη όχι μόνο για τις κοινότητες, αλλά και για την ανθρωπότητα, καθώς πολλές από τις αλλαγές που πραγματοποιούνται στα οικοσυστήματα είναι μη αναστρέψιμες. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά παρέχει ιδέες, γνώσεις και έμπνευση για τη διαχείριση των πόρων αυτών με βάση την τοπική ευημερία, αλλά και την ευημερία του συνόλου. Επιπλέον, μας μαθαίνει πώς η ανάπτυξη μπορεί να συνδυαστεί με τη διατήρηση και βελτίωση της βιοποικιλότητας, αλλά και τη δυνατότητα αξιοποίησης των πόρων από τις μελλοντικές γενιές.
- ▶ Ενισχύει το δικαίωμα των πολιτών να συμμετέχουν ενεργά στο πολιτιστικό γίγνεσθαι. Σε εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς αναγνωρίζει κανείς την ταυτότητά του, τη δυνατότητά του να διαφυλάσσει τις αξίες της κοινωνίας και να συνει-

Δύο από τα χαρακτηριστικά της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ιδιαίτερα σημαντικά στις μέρες μας:

- ο **συλλογικός χαρακτήρας** της, ο οποίος προωθεί την αλληλεγγύη και τη συλλογική δράση
- ο **βιωματικός και συμμετοχικός χαρακτήρας** της, ο οποίος έχει ιδιαίτερη αξία σε μια εποχή που φαίνεται να κυριαρχεί η παθητική κατανάλωση της εικόνας και η κουλτούρα του θεάματος.

σφέρει στη δημιουργία και στην απόλαυση των πολιτιστικών αγαθών. Η πολιτιστική κληρονομιά, και ιδιαίτερα η άυλη, δίνει την αίσθηση της συνέχειας, συνδέοντάς μας με το παρελθόν και το μέλλον, ενώ ταυτόχρονα συνεισφέρει στην αυτογνωσία, αλλά και την κοινωνική συνοχή, βοηθώντας τα άτομα να νιώθουν σημαντικά στην κοινωνία που ζουν.

- Προάγει την επικοινωνία και τον διάλογο μεταξύ των λαών, καθώς με τρόπο βιωματικό αναδεικνύει τόσο το κοινό υπόβαθρο των πολιτισμών όσο και τη συναρπαστική ποικιλομορφία τους.
- Μπορεί να αναδείξει με τη δυναμική της τον πλούτο και την ιστορία των τοπικών κοινωνιών.

- Αποτελεί μια «ήπια δύναμη», η οποία συμβάλλει στην πρόληψη συγκρούσεων, καθώς και στην ένταξη εκπατρισμένων πληθυσμών σε νέα περιβάλλοντα. Η επιτέλεση των στοιχείων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και η αίσθηση της ταυτότητας που παρέχει βοηθούν εκπατρισμένους ή διωκόμενους πληθυσμούς στη συλλογική θεραπεία του τραύματος. Επίσης, η γνώση αιεφορικών πρακτικών διαχείρισης του περιβάλλοντος είναι ένας πολύτιμος οδηγός για την αποτροπή φυσικών καταστροφών.

- Έχει, εκτός από κοινωνική, και οικονομική αξία για τις ίδιες τις κοινότητες. Το πιο άμεσο παράδειγμα είναι η κατακόρυφη αύξηση των πολιτιστικών μορφών τουρισμού. Αν δεν υπήρχε ο πολιτισμός, ίσως δεν θα υπήρχε ούτε ο τουρισμός, εφόσον ο τουρισμός ανταποκρίνεται στο ενδιαφέρον του ανθρώπου

Όπως κάθε κληρονομιά, έτσι και η αγροτική κληρονομιά είναι οικονομικός πόρος: η χρήση της πρέπει να είναι κατάλληλη και να προσφέρει ζωτική στήριξη στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά της.

(ICOMOS-IFLA Principles Concerning Rural Landscapes as Heritage)

να γνωρίσει το διαφορετικό, να βιώσει νέες εμπειρίες. Διαφορετικές ομάδες κοινού εκδηλώνουν το ενδιαφέρον τους να γνωρίσουν άλλους πολιτισμούς, να έρθουν σε επαφή με διαφορετικά είδη τέχνης, χειροτεχνίας, εθιμικών πρακτικών, διατροφικών συνηθειών κλπ. Ωστόσο, οι πτυχές της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη σε καμιά περίπτωση δεν περιορίζονται στην τουριστική προβολή.

- Μπορεί να αναδείξει τα τοπικά αγροδιατροφικά προϊόντα ως πολιτιστικά αγαθά, προάγοντας έτσι την περηφάνια των ανθρώπων για τον καρπό του μόχθου τους και ενισχύοντας τις τοπικές οικονομίες.

Πολιτισμικό τοπίο: μια άλλη όψη της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Το τοπίο είναι, μεταξύ άλλων, ο τρόπος που αντιλαμβάνεται κανείς με όλες του τις αισθήσεις τα αποτυπώματα της ανθρωπογενούς παρέμβασης στον τόπο: εικόνες, συναισθήματα και εντυπώσεις από τις υλικές και άυλες μαρτυρίες της ανθρώπινης κατοίκησης, κτίσματα διαφορετικών χρήσεων, αλλά και μουσικές, εθιμικά δρώμενα, τέχνες και τεχνικές, γεύσεις, και τόσα άλλα, όλα συνδεδεμένα με τη βιωμένη εμπειρία του τοπίου. Αναπόφευκτα, λοιπόν, το τοπίο δεν είναι ποτέ στατικό, διαμορφώνεται συνεχώς σε απόλυτη συνάρτηση με την ανθρώπινη δραστηριότητα αλλά και τις ποικίλες μεταβολές που εκ των πραγμάτων προκύπτουν.

Ο άνθρωπος καλλιεργεί μια βιωματική σχέση με το τοπίο, ζει και δημιουργεί σε αυτό, αφηγείται γι' αυτό, το ανακαλεί, το αναπαράγει αλλά και το αναπαριστά μέσα από κάθε μορφή τέχνης. Χωρίς την ανθρώπινη δράση, το τοπίο δεν μπορεί να νοηθεί. Με την έννοια αυτή, το τοπίο δεν θα μπορούσε να μην είναι πολιτιστική κληρονομιά, αφού αποτελεί μάρτυρα της ανθρώπινης ιστορίας και σταθερό σημείο αναφοράς, για να ερμηνεύσει κανείς την εξέλιξη του πολιτισμού διαχρονικά.

Είναι ο αγροτικός χώρος πολιτιστική κληρονομιά;

Η έννοια του αγροτικού χώρου είναι ευρεία και δεν περιορίζεται μόνο στον πρωτογενή τομέα, την παραγωγή δηλαδή αγροτικών προϊόντων. Έχει ιστορικές και κοινωνιολογικές διαστάσεις και συνδέεται με βαθιά ριζωμένες στον χρόνο πολιτισμικές πρακτικές. Αποτελεί ένα ευρύ πλέγμα πολιτισμικών εμπειριών, ένα διαρκές απόθεμα μιας άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, που γεννήθηκε στις προβιομηχανικές κοινωνίες, μετασχηματίστηκε στην πορεία του χρόνου και πλέον σήμερα έχει αποκτήσει μια άλλη νοηματοδότηση.

Ως πολιτιστικό αγαθό λοιπόν ο αγροτικός χώρος περιλαμβάνει:

- ▶ το **αγροτικό τοπίο**, όπως αυτό διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον, την ανάπτυξη των παραγωγικών δραστηριοτήτων (αγροτική παραγωγή, κτηνοτροφία κλπ.) και των παραδοσιακών τεχνών και τεχνικών (παραδοσιακή οικοδομία, ξερολιθιά κλπ.), και εν γένει την ιστορική διαμόρφωση των ποικίλων εμπειριών κατοίκησης (διαμόρφωση οικισμένου χώρου, ανάδειξη ιερών χώρων κλπ.),
- ▶ τις **αγροδιατροφικές παραδόσεις** (καλλιεργητικές πρακτικές, κτηνοτροφία, τυροκομία, αλιεία κλπ.) που συνεχίζουν να ασκούνται στον αγροτικό χώρο και οι οποίες σχεδόν πάντα είναι συνδεδεμένες με μακραίωνες ταυτότητες και πολιτισμικές δομές,
- ▶ τις **παραδοσιακές τέχνες**, τεχνικές, τεχνογνωσίες και επαγγέλματα που συνδέθηκαν ιστορικά κατ' εξοχήν (όχι όμως αποκλειστικά) με τον αγροτικό χώρο (ξυλοναυπηγική, παραδοσιακή αρχιτεκτονική κ.ά.),
- ▶ τα **εθιμικά δρώμενα**, τις γιορτές και τα πανηγύρια, που επίσης είναι βαθιά συνδεδεμένα με τις τοπικές ταυτότητες και την αίσθηση του ανήκειν στον τόπο.

Το ελληνικό αγροτικό τοπίο ως πολιτιστικό αγαθό

Ελιά, σιτάρι και αμπέλι, η τριάδα του κλίματος και της ιστορίας της Μεσογείου, είναι βασικά χαρακτηριστικά του ελληνικού αγροτικού τοπίου, καθώς είναι συνυφασμένα με την παραγωγική ταυτότητα αυτού του τόπου. Οι αγορές, τα παζάρια, οι πλατείες, τα αλώνια, οι βρύσες και οι πηγές, τα τοπικά συστήματα διαχείρισης των φυσικών πόρων (δασών, νερού, βλάστησης κλπ.), τα πανηγύρια, τα βοσκοτόπια, τα μονοπάτια, οι ξερολιθιές, τα αριστουργήματα της λαϊκής οικοδομικής τέχνης, τα ταπεινά αγροτικά κτίσματα κάθε είδους, αλλά και οι γιορτές μαζί με τις τοπικές διατροφικές συνήθειες και παραδόσεις συγκροτούν ένα δίκτυο υλικών και άυλων πολιτιστικών εκφάνσεων και παραγωγικών ταυτοτήτων βαθιά ριζωμένων στον χώρο και τον χρόνο.

Οι τοπικές κοινωνίες και η ανάδειξη της αξίας του αγροτικού χώρου ως πολιτιστικού αγαθού

Τις τελευταίες δεκαετίες γνωρίζουν μεγάλη απήχηση δράσεις σχετικές με τον πολιτιστικό τουρισμό και τον αγροτουρισμό, γιορτές-φεστιβάλ για την ανάδειξη τοπικών προϊόντων και παραδοσιακής γαστρονομίας, προγράμματα ανάδειξης παραγωγικών χώρων και οικιστικών συνόλων ως τόπων με νέες χρήσεις κ.ά. Ο αγροτικός χώρος σήμερα πλέον θεωρείται δημόσιο αγαθό, το οποίο οι τοπικές κοινωνίες οφείλουν να διαχειρίζονται στο πλαίσιο της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης και της αξιοποίησης της τοπικότητας ως αναπτυξιακού παράγοντα.

Ωστόσο, η ανάδειξη του αγροτικού χώρου ως πολιτιστικού, περιβαλλοντικού και αισθητικού αγαθού οφείλει να περιλαμβάνει πολλά περισσότερα από τα παραπάνω. Είναι αναγκαίο δηλαδή να τίθεται στο επίκεντρο μιας ευρύτερης στρατηγικής, η οποία θα επιτρέπει τη δυνατότητα συμπράξεων και τη δικτύωση μεταξύ **τοπι-**

κών κοινωνιών (π.χ. τοπική αυτοδιοίκηση, λαογραφικά και άλλα τοπικά μουσεία, πολιτιστικοί σύλλογοι, αγροτικοί συνεταιρισμοί), **διοίκησης** (συναρμόδια υπουργεία, όπως Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής) και της **επιστημονικής κοινότητας** προς την κατεύθυνση αφενός μεν της αειφορικής ανάπτυξης των τοπικών κοινωνιών του αγροτικού χώρου, αφετέρου δε της ανάδειξης της πολύπλευρης διάστασης της αγροτικής κληρονομιάς.

Οι στρατηγικές παρέμβασης

Με βάση την κατανόηση της αξίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και της ανάγκης διαφύλαξής της, η Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΔΙΝΕΠΟΚ) διαμορφώνει και πραγματοποιεί δράσεις που αποσκοπούν:

- ▶ στη **διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση** και αφομοίωση της πλέον εξειδικευμένης γνώσης, η οποία αφορά τις εξελίξεις των σχετικών επιστημονικών κλάδων, αλλά και των εμπειριών που προκύπτουν από την εφαρμογή των μεγάλων διεθνών και ευρωπαϊκών συμβάσεων για την πολιτιστική κληρονομιά και τον πολιτισμό,
- ▶ στην αξιοποίηση αυτών των γνώσεων και πολιτικών **με τη συνεργασία των τοπικών κοινωνιών**, της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά και της κοινωνίας των πολιτών για τη διαφύλαξη και ανάδειξη της κληρονομιάς τους τόσο προς όφελός τους όσο και προς όφελος της κοινωνίας γενικότερα.

Η πολιτιστική κληρονομιά, και ιδιαίτερα η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, παρέχει τα κλειδιά για τη διασφάλιση της ποιότητας ζωής των τοπικών κοινωνιών και την προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών υψηλού επιπέδου σε όσους επιθυμούν να γνωρίσουν πολύπλευρα την ύπαιθρο ως πολιτιστικό αγαθό που ανήκει σε όλους μας.

Το πλαίσιο των στρατηγικών παρέμβασης Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Συμβάσεις

Για τη μελέτη, προστασία, διαφύλαξη και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς λαμβάνεται υπόψη ένα ευρύ νομικό πλαίσιο που διαμορφώνεται από τις σχετικές διεθνείς και ευρωπαϊκές συμβάσεις, καθώς η κύρωσή τους έχει την ισχύ νόμου. Οι συμβάσεις αυτές είναι:

- ▶ Η Σύμβαση για την Παγκόσμια Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά (UNESCO 1972), η οποία κυρώθηκε από τη χώρα μας το 1981 και έχει ως στόχο την προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς που διαθέτει «εξαιρετική παγκόσμια σημασία».
- ▶ Η Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003), η οποία κυρώθηκε από τη χώρα μας το 2006 και συγκροτεί το θεσμικό πλαίσιο για την καταγραφή, διαφύλαξη, προβολή και ανάδειξη των άυλων πολιτιστικών αγαθών που συνιστούν βασικό στοιχείο ταυτότητας. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Νόμος για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς (3028/2002), που προηγήθηκε της Σύμβασης, έκανε ρητή αναφορά στην ανάγκη διαφύλαξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.
- ▶ Η Σύμβαση για την Προστασία και Προώθηση της Ποικιλομορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων (UNESCO 2005), η οποία,

Η Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς είναι ο καθ' ύλην αρμόδιος φορέας του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού για την εφαρμογή της Σύμβασης για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003), ενώ έχει από κοινού με τη Διεύθυνση Ανάπτυξης Σύγχρονης Δημιουργίας του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού την ευθύνη για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Προστασία και Προώθηση της Ποικιλομορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων (UNESCO 2005).

επίσης, κυρώθηκε από τη χώρα μας το 2006. Στον πυρήνα της βρίσκεται η ανάδειξη της διττής φύσης των πολιτιστικών αγαθών, υπηρεσιών και δραστηριοτήτων ως φορέων αξιών, πολιτιστικών νοημάτων και ταυτοτήτων αλλά και ως σημαντικών παραγόντων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

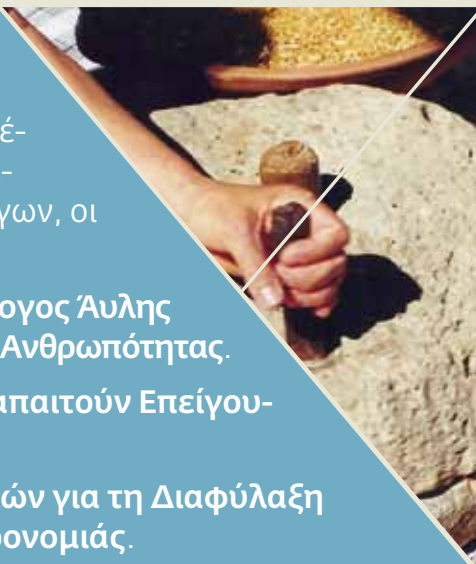
- ▶ Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κοινωνική Αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Συμβούλιο της Ευρώπης, Φάρο 2005), η οποία αποτελεί μια συνθετική και ολιστική προσέγγιση στο σύνολο των εκφράσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς και αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στη συμμετοχική προσέγγιση στον πολιτισμό.
- ▶ Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου, ή Σύμβαση της Φλωρεντίας (Συμβούλιο της Ευρώπης 2004), η πρώτη Διεθνής Σύμβαση για το Τοπίο, η οποία αποτελεί έκφραση της εθελούσιας συμφωνίας των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης να μεριμνήσουν για την αιφορική διαχείριση και προστασία της ταυτότητας και της διαφορετικότητας του τοπίου στο σύνολο του Ευρωπαϊκού χώρου.
- ▶ Η Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον Πολιτισμό (Ευρωπαϊκή Ένωση 2007), η οποία αναγνωρίζει τη σπουδαιότητα του πολιτισμού για την ανάπτυξη της ευημερίας, της αλληλεγγύης και της ασφάλειας.
- ▶ Η νεότερη Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον Πολιτισμό (Ευρωπαϊκή Ένωση 2018), η οποία προωθεί την κοινωνική και οικονομική πλευρά του πολιτισμού και της κληρονομιάς καθώς και τη συμμετοχική προσέγγιση.
- ▶ Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Πολιτιστική Κληρονομιά στον 21° αιώνα (Συμβούλιο της Ευρώπης 2017), η οποία προωθεί την ευρύτερη και χωρίς αποκλεισμούς συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στην παραγωγή πολιτικών που τις αφορούν.
- ▶ Η Συμφωνία του Εκτελεστικού Γραφείου του Παγκόσμιου Οργανισμού Ηνωμένων Πόλεων και Τοπικών Κυβερνήσεων (Μεξικό 2010), η οποία ανακήρυξε τον πολιτισμό ως τέταρτο πυλώνα της ανάπτυξης.
- ▶ Οι Στόχοι του ΟΗΕ 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΟΗΕ 2015), με βάση τους οποίους ο πολιτισμός αποτελεί βασικό μοχλό της ανάπτυξης.

Η Σύμβαση της UNESCO για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς προβλέπει τη δημιουργία και τον συνεχή εμπλουτισμό τριών Καταλόγων, οι οποίοι είναι:

○ Αντιπροσωπευτικός Κατάλογος Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας.

○ Κατάλογος Στοιχείων που απαιτούν Επείγουσα Προστασία.

○ Κατάλογος Καλών Πρακτικών για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Οι βασικοί στόχοι στη διαμόρφωση πολιτικών για την πολιτιστική κληρονομιά του αγροτικού χώρου

Με βάση τις κατευθύνσεις που δίνονται από τις διεθνείς και ευρωπαϊκές συνθήκες για την ανάδειξη της πολιτιστικής διάστασης του αγροτικού χώρου και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς εν γένει, η ΔΙΝΕΠΟΚ φιλοδοξεί να συμβάλει:

- ▶ στην ανάδειξη της πολιτιστικής και κοινωνικής αξίας του αγροτικού τοπίου, όπως αυτό διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον,
- ▶ στη διαφύλαξη παραδοσιακών τεχνών, τεχνικών και γνώσεων, οι οποίες συνεισφέρουν στην βιώσιμη ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών,
- ▶ στην ανάδειξη επαγγελματών (π.χ. οδηγοί βουνού, ειδικοί στην πολιτιστική ερμηνεία), τα οποία αναδεικνύουν την πολιτισμική διάσταση του αγροτικού χώρου στο ευρύτερο κοινό,
- ▶ στην ανάδειξη των αγροδιατροφικών παραδόσεων του αγροτικού χώρου (π.χ. πρακτικών, όπως η λιτότητα του διατρέφεσθαι, ο κοινωνικός χαρακτήρας του συμποσιασμού, καθώς και τοπικών αγροτικών προϊόντων με ιδιαίτερη πολιτιστική αξία και υψηλή ποιότητα),
- ▶ στη διαφύλαξη και ανάδειξη των εθιμικών πρακτικών, οι οποίες συγκροτούν τις τοπικές ταυτότητες και την αίσθηση του ανήκειν στις τοπικές κοινότητες, καθώς και τη δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής διαφορετικών κοινωνικών ομάδων στην έκφραση των ιδιαίτερων πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών, ώστε να διασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση και η ευημερία,
- ▶ στη συνεργασία όλων των σχετικών με την πολιτιστική κληρονομιά φορέων με στόχο την ανάδειξη, διαφύλαξη και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς του αγροτικού χώρου με βάση τις αξίες, τις προτεραιότητες και τις επιλογές που θέτουν ως βάση την αειφορία και την ποιότητα ζωής,
- ▶ στην κινητοποίηση των τοπικών κοινοτήτων, ώστε να γνωρίζουν, να προασπίζονται, να αναδημιουργούν και να διαφυλάττουν οι ίδιες την κληρονομιά τους, τις ταυτότητες και την ιστορία τους,
- ▶ στην αναβάθμιση και τον καινοτόμο προσανατολισμό των τοπικών λαογραφικών μουσείων, ώστε να αποτελούν σημεία διαλόγου, δημοκρατικής συμμετοχής και πολιτιστικής και οικονομικής ανάπτυξης των τοπικών κοινωνιών,
- ▶ στην αξιοποίηση ψηφιακών και άλλων μέσων στη διαφύλαξη και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του αγροτικού χώρου.

Οι δράσεις της Διεύθυνσης Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς για την ανάδειξη του αγροτικού χώρου ως πολιτιστικής κληρονομιάς

Η ΔΙΝΕΠΟΚ έχει την ευθύνη για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή δράσεων διαφύλαξης των άυλων πολιτιστικών αγαθών. Στο πλαίσιο αυτό έχει δημιουργήσει το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας, το οποίο φιλοξενείται στην ιστοσελίδα της Διεύθυνσης, <http://ayla.culture.gr>, ενώ παράλληλα πραγματοποιεί εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης για την άυλη κληρονομιά, όπως ημερίδες και διαλέξεις.

Επιπλέον, η ΔΙΝΕΠΟΚ διοργανώνει ποικίλες δράσεις στρατηγικού χαρακτήρα, όπως:

- ▶ προώθηση ενεργειών και συνεργιών με στόχο την επικοινωνία, τη συνεργασία και τον συντονισμό όλων των φορέων που σχετίζονται με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και υλοποιούν δράσεις διαφύλαξης και ανάδειξής της,
- ▶ συμπράξεις με δίκτυα σε τοπική, εθνική και διεθνή κλίμακα (θεσμικοί φορείς μεγάλων διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών),
- ▶ συνεργασίες με πανεπιστήμια, μουσεία, θεσμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, πολιτιστικούς συλλόγους, αγροτικούς και γυναικείους συνεταιρισμούς κ.ά.,

- ▶ συμμετοχή σε εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης σε όλη τη χώρα, με στόχο την ανάδειξη των πολιτιστικών και παραγωγικών τοπικών ταυτοτήτων και την ένταξή τους σε σύγχρονα σχέδια διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο πλαίσιο ανάδειξης της διατροφικής κληρονομιάς, στόχο υψηλής προτεραιότητας για τη ΔΙΝΕΠΟΚ, προωθείται μεταξύ άλλων η δημιουργία μιας σειράς ψηφιακών εκδόσεων για τη **Διατροφική Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας**. Μέχρι στιγμής έχει κυκλοφορηθεί ο πρώτος τόμος αφιερωμένος στην ελληνική πίτα, ενώ ακολουθεί η δεύτερη έκδοση, αφιερωμένη στις αμπελοοινικές παραδόσεις και τα αμπελοτόπια της Ελλάδας.

Η συνεργασία της Διεύθυνσης Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς με το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τον Μάρτιο του 2016, με πρωτοβουλία της ΔΙΝΕΠΟΚ, υπογράφηκε πρωτόκολλο συνεργασίας μεταξύ του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών με σκοπό:

- ▶ τη συνεργασία των δύο φορέων για τον εμπλουτισμό του Εθνικού Ευρετηρίου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας με στοιχεία που σχετίζονται με την αγροδιατροφική πολιτιστική κληρονομιά (παραδοσιακά γεωργοκτηνοτροφικά προϊόντα, τεχνικές καλλιέργειας, τοπικές γνώσεις και παραδόσεις για τη συλλογή, παρασκευή, προετοιμασία και συντήρηση των τροφίμων κ.ά.),
- ▶ την προετοιμασία υποψηφιοτήτων για την εγγραφή αγροδιατροφικών παραδόσεων στους καταλόγους που προβλέπονται από τη Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003),
- ▶ τον σχεδιασμό εκστρατειών για την ευαισθητοποίηση του κοινού και ιδιαίτερα της νέας γενιάς σε θέματα που σχετίζονται με τις γνώσεις και παραδόσεις του αγροτικού χώρου, την παραδοσιακή διατροφή και κυρίως με την ανάδειξη της αξίας της,
- ▶ την ανάδειξη της σημασίας των αγροδιατροφικών παραδόσεων ως μέρος της συλλογικής αυτογνωσίας και ταυτότητας των τοπικών κοινωνιών.

Η συνεργασία αυτή έχει ήδη κινητοποιήσει πολλούς φορείς, οι οποίοι δραστηριοποιούνται σε ανάλογα δίκτυα.

Διοργάνωση Θερινών Σχολείων

Σε άμεση συνάφεια με τη σπουδαιότητα του αγροτικού χώρου ως πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και την ανάγκη συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών στην ανάδειξη και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς τους, η ΔΙΝΕΠΟΚ, ξεκινώντας από τη Δημητσάνα το 2018, εγκαινιάζει μια νέα δράση που αφορά τη διοργάνωση Θερινών Σχολείων. Κύριοι στόχοι της είναι η ευαισθητοποίηση νέων εξειδικευμένων επιστημόνων, στελεχών της δημόσιας διοίκησης, της τοπικής αυτοδιοίκησης, μουσείων και πολιτιστικών φορέων στη μελέτη, ανάδειξη και διαφύλαξη του αγροτικού χώρου ως πολιτιστικής κληρονομιάς, στην αναζήτηση κοινών πεδίων για την ανάδειξη υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και στη διερεύνηση τρόπων για την ενεργό συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στις πολιτικές για την πολιτιστική διαχείριση.

Η ΔΙΝΕΠΟΚ επιδιώκει τη διοργάνωση συναντήσεων με όσους και όσες δραστηριοποιούνται σε τομείς που αφορούν την άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Στο πλαίσιο αυτό τον Φεβρουάριο του 2018 διοργάνωσε συνάντηση με φορείς που ασχολούνται επαγγελματικά με την υφαντική τέχνη και την πολιτιστική ερμηνεία/ερμηνεία περιβάλλοντος, προκειμένου να ανιχνευτεί η δυνατότητα στήριξης και προώθησης του έργου τους προς όφελος τόσο δικό τους όσο και των τοπικών κοινωνιών.

Από το 2016 η ΔΙΝΕΠΟΚ σε συνεργασία με το Φεστιβάλ Εθνογραφικού Κινηματογράφου της Αθήνας (ΕΤΗΝΟFEST) υλοποιεί εκπαιδευτικό πρόγραμμα για μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με προβολές εθνογραφικών ταινιών που αφορούν διαφορετικές όψεις του αγροτικού χώρου ως πολιτιστικής κληρονομιάς. Το συνοδευτικό εκπαιδευτικό υλικό, εγκεκριμένο από το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα, <http://ayla.culture.gr>. Περιλαμβάνει ταινίες εθνογραφικού περιεχομένου, χρήσιμα κείμενα και σχέδια μαθημάτων για τους εκπαιδευτικούς.

Μέσω της αξιοποίησης του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ ως καινοτόμου παιδαγωγικού εργαλείου, τόσο το εκπαιδευτικό υλικό όσο και το πρόγραμμα αποσκοπούν στην προσέλκυση του ενδιαφέροντος των μαθητών και στην εξοικείωσή τους με μια πιο πλουραλιστική έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς και του τρόπου που συγκροτείται στο παρόν, μακριά από τις στερεοτυπικές εξιδανικευτικές και ρομαντικές αναπολήσεις του παρελθόντος.

Η ιστοσελίδα της ΔΙΝΕΠΟΚ για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Στον ιστότοπο <http://ayla.culture.gr> μπορεί κανείς να αντλήσει πληροφορίες για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, την εφαρμογή στην Ελλάδα της Σύμβασης για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας (εγγεγραμμένα στοιχεία, υποψήφια προς εγγραφή, διαδικασία εγγραφής κ.ά). Επίσης, μπορεί να ενημερώνεται για τις δράσεις της ΔΙΝΕΠΟΚ κλπ.

Το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας

Το Εθνικό Ευρετήριο είναι η αποτύπωση στοιχείων της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας με τη μορφή ευρετηρίου. Φιλοδοξεί να αποτελέσει μια έγκυρη και επικαιροποιημένη εικόνα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται να δοθεί ο λόγος στους ίδιους τους φορείς της άυλης κληρονομιάς (κοινότητες, ομάδες, ακόμα και μεμονωμένα άτομα), προκειμένου να μοιραστούν τη δική τους πολιτισμική εμπειρία με το εγχώριο και διεθνές κοινό, να μιλήσουν για τη συλλογική τους ταυτότητα, να διατυπώσουν προτάσεις για τη μέλλουσα και κυρίως για τη διαφύλαξή της. Η πληροφορία που σχετίζεται με κάθε στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς εγγράφεται στο Εθνικό Ευρετήριο με τη μορφή Δελτίου, το οποίο συμπληρώνεται και ανανεώνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα από την ίδια την κοινότητα που το καταθέτει σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και τη συνδρομή της Εθνικής Επιστημονικής Επιτροπής για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά.

Χρήσιμοι ιστότοποι

<https://ich.unesco.org/en>

<https://en.unesco.org/creativity/convention>

<https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>

<http://www.fao.org/giahs/en/>

<https://www.icomos.org/en/about-icomos/governance/general-information-about-the-general-assembly/future-annual-general-assemblies-2016-2017/38497-18th-general-assembly-of-icomos-2>

Ευχαριστούμε τον Κώστα Δαμιανίδη, την Καλλιόπη Στάρα και τη Φωτογραφική Ομάδα του ΚΕΘΕΑ για την παραχώρηση φωτογραφιών.

Γενική εποπτεία έκδοσης:

Σταυρούλα (Βίλλυ) Φωτοπούλου, Διευθύντρια Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ΥΠΠΟΑ

Συγγραφή κειμένων-επιμέλεια εντύπου:

Γιάννης Ν. Δρίνης, Λαογράφος, Προϊστάμενος Τμήματος Ύλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Διαπολιτισμικών Θεμάτων, ΔΙΝΕΠΟΚ/ΥΠΠΟΑ

Έλενα Μπαζίνη, Αρχαιολόγος, ΔΙΝΕΠΟΚ/ΥΠΠΟΑ

Μαρία Φακιολά, Κοινωνική Ανθρωπολόγος, ΔΙΝΕΠΟΚ/ΥΠΠΟΑ

Στη μνήμη της συναδέλφου Άννας Σιαμπίρη

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΨΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

Τηλέφωνα: 210 3254148, 210 5219067, 210 5219068, 210 5219064

e-mail: dnpk@culture.gr, ayla@culture.gr

<http://ayla.culture.gr>